

УДК 658.589:664(477)

Н. В. Валінкевич
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, Житомирський
державний технологічний університет, Україна
natali1573@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. У статті представлено систему поглядів автора на процес упровадження економічної модернізації підприємств харчової промисловості України в ринкових умовах господарювання. Визначено зміст поняття «економічна модернізація», яке істотно відрізняється від вітчизняного досвіду його розвитку та поширення.

Ключові слова: економічна модернізація, підприємства харчової промисловості, ринкові умови господарювання.

Н. В. Валінкевич

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки,
Житомирський державний технологічний університет, Україна,
**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
МОДЕРНИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ**

Аннотация. В статье представлена система взглядов автора на процесс внедрения экономической модернизации на предприятиях пищевой промышленности Украины в рыночных условиях хозяйствования. Определено содержание понятия «экономическая модернизация», которое существенно отличается от отечественного опыта его развития и распространения.

Ключевые слова: экономическая модернизация, предприятия пищевой промышленности, рыночные условия хозяйствования.

Nataliya Valinkevych

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Zhytomyr State Technological University, Ukraine

**THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ENTERPRISES ECONOMIC
MODERNIZATION IMPLEMENTATION IN MARKET ECONOMY CONDITIONS**

Abstract. The article presents the author's system of views on the economic modernization implementation process of Ukraine's food industry enterprises in the market economy conditions. The content of the «economic modernization» concept is defined, which differs significantly from the domestic experience of its development and diffusion.

It is proved that modern enterprises operating in uncertainty conditions in order to maintain their market position must always react to changing internal and external environment and form a clear interaction (or communication) between them, in which one phenomenon (process), which is the reason, with the presence of certain conditions inevitably gives rise to another phenomenon (process), which is a consequence (or effect). Such causal relationship from the standpoint of modernization is presented in the article. It is reasoned that causal relationship consists in the securement of enterprise's modernization success with its economic and modernization components. Practical measures elaboration for the successful implementation of economic modernization should be based on the conceptual principles of the enterprise's economic potential securement and development. Thus, the formation of the economic modernization influence on the economic entities functioning examination model acquires special relevance. In our view, this model must be based on a new paradigm to the usage of financial, organizational and human resources complex, which should ensure the realization of the objective goals and tasks of the Ukraine's food industry enterprises' economic modernization. The implementation of economic modernization will promote the stability and economic growth of the country in terms of market transformations.

Key words: economic modernization; food industry enterprises; market economy conditions.

JEL Classification: D51

Постановка проблеми. Поступове відновлення економічного потенціалу України супроводжується збільшенням групи населення із середніми доходами, яка за критеріальною ознакою рівня економічного добробуту належить до середнього класу. Саме сучасна модернізація, перехід від індустріальної економіки до постіндустріальної пов'язані із виникненням цього соціального класу. Це обумовлює значні перспективи розширення попиту на споживчому ринку, і насамперед на продукти харчування [1, с. 82]. Економічна модернізація підприємств харчової промисловості, ми вважаємо, є важливою умовою для створення комфортного середовища для життя споживачів, захисту їх інтересів. Водночас, атрибутом функціонування підприємств у ринкових умовах є глобальне зростання мінливості зовнішнього середовища. Здійснення об'єктивної оцінки реальних можливостей підприємств (як свідчить вітчизняний досвід), а також поглиблення процесу інтеграції світової економіки справляють вирішальний

вплив на діяльність суб'єктів господарювання, їх подальший перспективний розвиток. Тож в умовах посилення конкурентної боротьби виникає необхідність оцінки ефективності та діагностики стану економічної модернізації на підприємствах, структурних характеристик, вибору альтернативи її розвитку. Є підстави стверджувати, що економічна модернізація забезпечить підприємству гнучкість, своєчасну реакцію на будь-які зміни та, безумовно, адаптивність до змін у ринкових умовах господарювання. Таким чином, дослідження концептуальних основ економічної модернізації підприємств харчової промисловості набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз публікацій з проблеми виявив її недостатню розробку на рівні окремої галузі та, особливо, підприємства. Незважаючи на значну кількість досліджень різних стратегічних і тактичних аспектів економічної модернізації, досі не створено умов для відтворення ресурсної бази підприємств

харчової промисловості, гнучкої концепції управління процесами формування та оптимального впровадження модернізації на них. Серед вітчизняних дослідників триває дискусія з цієї проблеми, що відображено у працях економістів П. П. Борщевського, О. Б. Бутнік-Сіверського, Л. В. Дейнеко, А. О. Заїнчковського, Д. Ф. Крисанова, І. І. Лукінова, Т. Л. Мостенської, Л. В. Опацького, М. П. Сичевського, Г. М. Тарасюк та ін. Різноманітним проблемам модернізації присвячені дослідження таких іноземних авторів, як П. Штомпка (*P. Sztompka*), У. Росту (*W. Rostow*), Х. Спенсер (*H. Spencer*), С. Блек (*C. Black*), К. Маркс (*K. Marx*), Р. Інглхарт (*R. Inglehart*), М. Вебер (*M. Weber*), Е. Дюркгейм (*E. Durkheim*), Ф. Тенніс (*F. Tonnies*). Відзначимо, що вітчизняна і зарубіжна література містить приклади неоднозначного трактування процесу економічної модернізації – учені та практики по-різному визначають межі її застосування, нерідко замінюючи на власний розсуд цей термін іншими синонімами. Тому в теоретичному контексті сутність економічної модернізації потребує уточнення, а в методологічному – впровадження нових методів її оцінки та управління, адаптованих до сучасних умов.

Метою статті є обґрунтування власного розуміння концептуальних основ впровадження економічної модернізації на підприємствах харчової промисловості України; визначення змісту поняття «економічна модернізація» в нових умовах господарювання.

Основні результати дослідження. Відомий польський соціолог П. Штомпка (*P. Sztompka*) виділяє три значення поняття модернізації [2, с. 174]. У книзі «Соціологія соціальних змін» (розділ «Теорії модернізації: старі та нові») він пише, що в першому, найбільш загальному, сенсі модернізація – це синонім усіх прогресивних соціальних змін, коли суспільство рухається вперед за відповідною прийнятою шкалою покращень. Тобто, вихід із печер і будівництво перших укриттів – настільки ж явний приклад модернізації, як і прихід автомобілів на зміну кінським візкам або комп'ютерів – на зміну друкарським машинкам, якщо згадати порівняно недавні зміни. Другий сенс, який вкладається в це поняття, тотожний «сучасності» (синонім), тобто означає комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних та інтелектуальних трансформацій, що відбувалися на Заході від XVI ст. та досягли свого апогею у XIX–XX ст. Сюди включаються процеси індустріалізації, урбанізації, раціоналізації, бюрократизації, демократизації, домінуючого впливу капіталізму, поширення індивідуалізму і мотивації успіху, утвердження розуму та науки та багато інших.

Класичні соціологічні роботи з модернізації у цьому сенсі належать Х. Спенсеру (*H. Spencer*), К. Марксу (*K. Marx*), М. Веберу (*M. Weber*), Е. Дюркгейму (*E. Durkheim*), Ф. Теннісу (*F. Tonnies*). Проте є ще одне специфічне, третє, значення терміну «модернізація», що стосується тільки відсталих або слабозрозвинених суспільств та описує їх зусилля, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні, найбільш розвинені країни, які співіснують із ними в одному історичному часі, у рамках єдиного глобального суспільства. Ряд специфічних підходів до соціальних змін, відомих як теорії модернізації, неомодернізації і конвергенції, оперує терміном «модернізація» саме у цьому вузькому значенні [2, с. 169]. Зауважимо, що таке значення терміну є достатньо своєрідним – сьогодні існує дещо інше його тлумачення в науковій літературі – у ширшому економічному сприйнятті, що становить для нас неабиякий інтерес. На сторінках українських наукових журналів зустрічається вже новий підхід до визначення цього поняття, а саме як організаційно-економічна модернізація. Таке впровадження, на нашу думку, в подальшому певною мірою сприятиме інвестиційному забезпеченню розвитку підприємств харчової промисловості. Цікаво також, що цю категорію вже майже не ототожнюють лише із технологічним переоснащенням і реконструкцією індустрії виробництва [3, с. 68–69]. Окрім того, на сучасному етапі теоретико-прикладних досліджень існують різноманітні інтерпретації поняття «модернізація». Як пише К. Бужим-

ська, модернізація – це «сукупність різного роду економічних, політичних, державно-правових, психологічних, культурологічних зрушень та перетворень конкретної соціально-економічної системи в напрямі її осучаснення і постійного вдосконалення; наближення соціально-економічних систем та їхніх фрагментів до максимально можливого рівня розвиненості» [4, с. 219]. Проте не зовсім зрозумілим є застосування терміну «фрагменти» щодо модернізації, які, на наш погляд, не відображають фундаментальної основи цього процесу. Російська вчена С. А. Єрмаханова трактує модернізацію як сприйняття цінностей, інститутів і культурних моделей «сучасності», прагнення стати схожими на лідера [5, с. 246]. Ми вважаємо, що саме таке визначення більш чітко відбиває внутрішній зміст процесу модернізації в галузі економіки та управління підприємствами.

Від сутності поняття «економічна модернізація» і критеріїв, які при цьому взято за основу, залежать зміст та вибір альтернативного, більш ефективного розвитку підприємств харчової промисловості, формування їх прибутковості й конкурентоспроможності. На нашу думку, економічна модернізація – це сукупність її компонентів (виробничі, трудові, фінансові можливості), що потребує диференційованого підходу до їх оцінки на конкретному підприємстві.

Підприємства харчової промисловості України покликані забезпечити внутрішній ринок продовольчими товарами в необхідній кількості та асортименті, а також ресурсами високої якості. Саме тому на сучасному етапі розвитку економіки виникає питання щодо ефективного розвитку підприємств цієї галузі та їх функціонування за умов впровадження організаційно-економічної модернізації. Представники вітчизняної економічної науки під керівництвом П. Т. Саблука довели необхідність зміни парадигми розвитку економіки – від парадигми сталого розвитку аграрного сектору до парадигми його сталого зростання, що забезпечить населення України та всієї планети продовольством [6, с. 133]. За визначенням А. С. Лисецького, продовольче забезпечення населення як критерій сталого розвитку характеризується такими ознаками: якість сільськогосподарської сировини та продовольства, яка контролюється і підтримується методами сертифікації походження продукції, інформатизацією стосовно модифікованої продукції; доступність ринків продовольства, що передусім визначається рівнем платоспроможності покупців, ціновим паритетом, динамікою реальних доходів населення (питома вага витрат на продовольство в сукупних витратах населення); наявність запасів продовольства, гарантована державою у сферах виробництва, зберігання та розподілу продовольства; стабільність розвитку і розміщення виробництва сільськогосподарської сировини, її зберігання та переробка на підприємствах харчової промисловості [7, с. 10].

У статті 12 Проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» чітко регламентовано критерії продовольчої безпеки, визначено граничне значення індикатора економічної доступності продуктів, тобто частку сукупних витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств на рівні 50% [8]. Таким чином, формування національної продовольчої безпеки значною мірою залежатиме від фінансово-економічного становища підприємств, що виробляють доступні за ціною й одночасно якісні продукти харчування. Саме тому ми вважаємо слушною думку доктора економічних наук І. Г. Кириленка, який зазначає, що чинниками забезпечення продовольчої безпеки людства є «з одного боку, максимально можливе зростання обсягів виробництва продовольства у світі, а з другого – запровадження якісно нових механізмів координації країн – основних виробників продовольства, які дають змогу оптимізувати використання наявних фінансових, інтелектуальних, технічних і природних ресурсів людства з метою забезпечення зростаючих потреб населення планети у продовольстві» [9, с. 30]. Саме оптимізація використання названих ресурсів становить, на нашу думку, складову

процесу організаційно-економічної модернізації підприємств харчової промисловості. Але з огляду на поступовий розвиток національної економіки слід наголосити, що пріоритетним напрямом стратегії будь-якого суб'єкта господарювання має стати визначення його ресурсних можливостей. Очевидно, що економічне зростання кожного підприємства визначається двома факторами: а) сукупністю ресурсів, що дозволяють виробляти в майбутньому конкурентоспроможні товари, одержуючи прибуток від їх реалізації; б) майстерністю раціонально розпорядитися (використати) ресурси, а саме здібностями керівництва і персоналу підприємства налагодити виробництво та управління з метою максимального використання накопиченого потенціалу. Теоретичне осмислення суті ресурсів як основи економічного розвитку (виявлення їх джерел, розробка шляхів, форм і методів використання) дало нам змогу сформулювати принципи активізації економічної політики підприємств у напрямі інтенсифікації економічних процесів.

Є підстави стверджувати, що економічна модернізація має дві складові: а) об'єктивну – сукупність ресурсів; б) суб'єктивну – здатність та прагнення співробітників до продуктивного використання цих ресурсів. Водночас, ми вважаємо, що власне сутність економічної модернізації є динамічною за характером дій здатністю підприємства як системи не тільки швидко відповідати на ризики зовнішнього середовища, у якому воно працює, а й опосередковано впливати на його розвиток. Сучасні підприємства, які працюють в умовах невизначеності, аби зберегти свої позиції на ринку, мусять завжди адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, формувати чітку взаємодію (або зв'язок) між ними, за якої одне явище (процес), що є причиною, за наявності певних умов неминує породжувати інше явище (процес), що є наслідком (або дією). Саме такий каузальний зв'язок із позицій модернізації підприємства показано на рис.

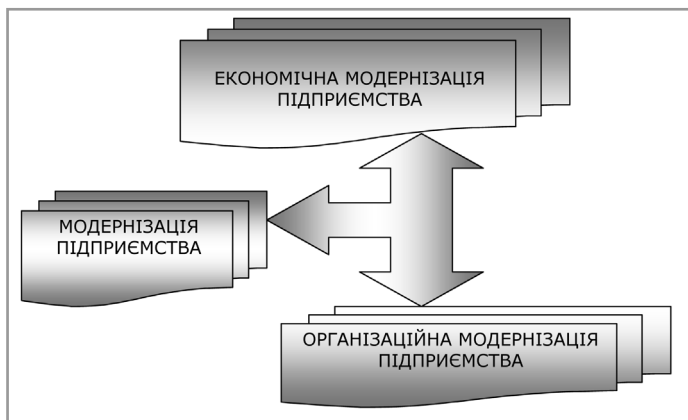

Рис. Каузальний зв'язок модернізації підприємства
Джерело: Власна розробка автора

Схематично представлений на рис. причинно-наслідковий зв'язок полягає в тому, що успіх модернізації підприємства забезпечать її економічна та організаційна складові. Проте підприємства обирають різні шляхи впровадження модернізації. Наприклад, деякі підприємства можуть надати перевагу досягненню цілей модернізації без організаційних чи економічних змін. Поширення і впровадження організаційно-економічної модернізації є радикальною зміною цінностей суб'єкта господарювання. Логічно припустити, що віднайнуться підприємства, які зволюють заявити про особливий шлях модернізації, зберігаючи при цьому «старі» традиційні уклади. Адаже не завжди авторитарні підприємства, що заявляють про необхідність модернізації, готові здійснити подібні перетворення. Тому ми можемо висунути альтернативну пропозицію – результативна організаційна та економічна модернізація можлива й без радикальної зміни цінностей.

Керівники багатьох конкурентоспроможних підприємств часто висловлюють свою прихильність до впровадження модернізації, але без запозичення західних цінностей, які не відповідають вітчизняному традиційному укладу. У такому випадку фактором успіху втілення у життя моделі модернізації є дотримання інших пріоритетів – високий рівень власних інвестицій із акцентом на інноваційний вектор розвитку економіки.

Висновки. Економічне зростання підприємств вимагає підвищення ефективності використання ринкових інструментів, узгодженого формування відповідних організаційних, економічних та інституціональних структур, головною метою яких є інтеграція всіх названих складових у загальний відтворювальний контур нового укладу, створення найбільш сприятливих умов для економічної модернізації. Розробка практичних заходів для вдалого впровадження економічної модернізації повинна здійснюватися на основі концептуальних положень щодо забезпечення і розвитку економічного потенціалу підприємства. Відтак особливої актуальності набуває побудова моделі дослідження впливу економічної модернізації на функціонування суб'єктів господарювання. На наш погляд, ця модель має базуватися на новому динамічному підході (парадигмі) до використання комплексу фінансових, комунікаційних, організаційних і кадрових ресурсів, які повинні забезпечити реалізацію об'єктивних цілей та завдань економічної модернізації підприємств харчової промисловості України. Здійснення економічної модернізації сприятиме стабільності, економічному зростанню країни в умовах ринкових трансформацій.

Література

- Шлапак О. В. Особливості і перспективи формування внутрішнього споживчого ринку продукції м'ясного скотарства / О. В. Шлапак // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12(138). – С. 75–83.
- Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; пер. с англ. А. С. Дмитриева. – М. : АспектПресс, 1996. – 416 с.
- Гордійчук А. Пріоритети інвестиційного забезпечення розвитку харчової промисловості регіону / А. Гордійчук // Економіст. – 2012. – № 12. – С. 68–70.
- Бужимська К. О. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан / К. О. Бужимська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2008. – № 2(44). – С. 216–226.
- Ермаханова С. А. Теория модернизации: история и современность / С. А. Ермаханова // Актуальные проблемы социально-экономического развития: взгляд молодых ученых : сборник научных трудов. – Новосибирск, 2005. – С. 233–247.
- Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
- Лисецький А. С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз: монографія / А. С. Лисецький. – К. : Оріяна, 2005. – 374 с.
- Про продовольчу безпеку України : Проект Закону України від 28.04.2011 № 8370-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01Ahtm
- Кириленко І. Г. Проблеми розвитку світового виробництва продовольства та еволюція системи світових грошей / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 30–36.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013

References

- Shlapak, O. (2012). Features and prospects for the internal market in consumer products of cattle meat. *Actual Problems of Economy*, 12(138), 75-83 (in Ukr.).
- Shtompka, P. (1996). *Sociology of Changes*. In A. S. Dmitriev (Trans. from Eng.). Moscow: AspektPress (in Rus.).
- Gordiychuk, A. (2012). Investment priorities of development of the food industry in the region. *Economist*, 12, 68-70 (in Ukr.).
- Buzhymyska, K. (2008). Modernization theory: evolution, current state. *Zhytomir Technological University Journal*, 2(44), 216-226 (in Ukr.).
- Ermahanova, S. (2005). Modernization theory: history and modernity. *Actual Problems of Socio-Economic Development: The Collection of Proceedings* (pp. 233-247). Novosibirsk, Russia (in Rus.).
- Sabluk, P. (2008). *Globalization and Food*. Kyiv: NSC (in Ukr.).
- Lysecky, A. (2005). *Food security of Ukraine: theory, methodology, empirical analysis*. Kyiv: Oriyana (in Ukr.).
- Draft Law of Ukraine «On food security of Ukraine»* № 8370-1 from 28.04.2011. Accessed at http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01
- Kyrylenko, I. (2011). Problems of the world food production and evolution of the world of money. *Economics of Agroindustrial Complex*, 7, 30-36 (in Ukr.).

Received 20.02.2013